

Ole Andkjær Olsen

Om økonomiens teori og teoriens økonomi

Bidrag til konsumtionens semiotik

Le problème dernier du savoir est
le même que celui de la consommation. *

Georges Bataille

Det er ikke hensigten med det følgende at træde varsomt i teoretiske problemstillinger, men at undersøge nogle af disse således som de fungerer som baggrund for en analysepraxis. Jeg står altså i den situation at skulle afgrænse en problematik teoretisk og desuden se dens grænser i sammenhæng med noget andet end teorien selv. Idet jeg problematiserer dette, som ellers er naturligt, siger jeg på en gang noget om denne analyse og om analysers mulighed for at sige noget i almindelighed.

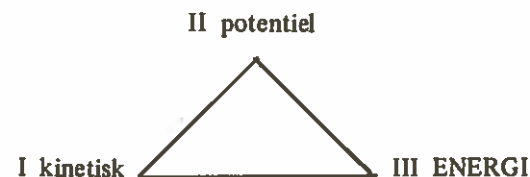
Man opdager herved, at en analyses strategi altid er ensidig, hvadenten formålet er at påvirke nogen, udsige evige sandheder eller påvise en almindelig skriftblindhed, en blindhed for formålets formålsløshed, og man må tage den konsekvens af dette at indrette sine reduktioner efter modtagerens og objektets (under et: det kapitalistiske samfunds) egne reduktioner¹, således at man implicit tager afstand fra sin egen reduktivisme i og med en explicit afstandtagen fra andres. Den analyse, der både handler om sig selv og sit objekt (ikke-selv), gør det muligt at kalkulere med et ikke-sted, der er aldrig-selv og aldrig-bevidst.

Denne sammentrængte formulering skal udfoldes i resten af artiklen.

I TREKANTMODELLEN. Den måske enkleste semiotiske konfiguration, man kan forestille sig, sætter en realitet (I) i relation (II) til en teori (III) herom. Idet metafysikken tænker denne relation, tænkes den ind i teorien, hvor den må fungere på teoriens betingelser, dvs. som en hierarkisering, der i et og alt sætter teorien/ideen over realiteten/materialiteten. Teorien bliver den instans, der i sin egen uforanderlighed kan sætte grænser for realitetens historiske forandringer. Da denne vurdering aldrig er blevet bekræftet af historien – tværtimod – har teorien i sygelig mistillid til den realitet, den ikke vil være en del af, udskudt en forhindring som erstatning for relationen (II), en forhindring, der skal tæmme den ekspanderende materialitet: tomheden, intetheden. Således negligeres det prekære modsætningsforhold materie/ånd til fordel for modsætningen mellem materie og ikke-materie eller materie/TOMHED. I teorien transformeres materien ikke til ånd, men destrueres og oplagres som tomhed for at vende tilbage

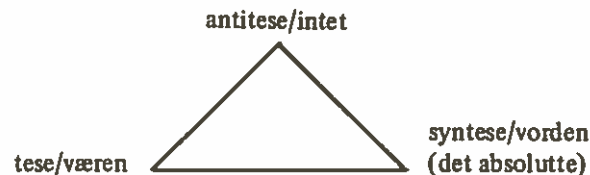
til materien i et evigt kredsløb. Det er symptom på indre vanskeligheder, når metafysikken gør sig begreb om tomheden, et faresignal i en historisk brydningsperiode².

En fysisk lov, der kan illustrere vort problem, siger noget om, at energien i et lukket system er en konstant, men at energien til gengæld kan antage forskellige former: kinetisk energi og potentiel energi. Hæves der vand med et håndsving, anvendes kinetisk energi. Når vandet er oppe, har det potentiel energi: det kan få håndsvinget til at dreje, når man giver slip, og den oprindelige situation genoprettes derved *med hensyn til energien*. Oversætteligheden er netop mulig i kraft af energiligningen. Den synlige bevægelse fastholdes i en usynlig ligevægt, der atter kan udløse bevægelsen. Ændres der andet end energiformen, har det ingen interesse, og der ændres faktisk andre ting, idet manden, der pumpede, næppe har nogen glæde af bagefter at betragte det svingende håndtag, der teoretisk tilbagebetaler ham hans energi. Energiteorien er altså ikke (blot) en abstrakt lovmæssighed³, men en konkret synsvinkel, der kan påføres socio-naturfænomener, hvor det er belejligt:

Vil man modarbejde teoriens overherredømme og afsløre dens status som GENEREL ÆKVIVALENT⁴, må man søge den i dens forskellige fremtrædelsesformer, og man vil med fordel kunne samle opmærksomheden om den problematiske instans II ("relationen der blev væk"), sådan som den konkret volder teorien vanskeligheder, og sådan som den er ved at udvikle sig fra at være teoriens underdanige hjælper til at blive dens forudsætning og uforsonlige modstander.

Vi skal først se på Hegels dialektik, hvor problematikken har fået en vidtfavnende og grundig formulering:

Hegel fremhæver selv som en ensidig abstraktion, at intetheden i de orientalske systemer gøres til det absoluttes princip. Han selv bevarer instans III som dialektikkens omdrejningspunkt, skønt han ser sig nødsaget til at indføre intetheden som et af sine centrale begreber⁵:

"Forsåvidt man overhovedet kan tale om anskuelse eller tanke i denne forbindelse, så gør det en forskel om noget anskues eller tænkes som *intet* eller som noget. At anskue eller tænke intet har således en mening: de /intet og noget/ kan holdes ude fra hinanden, altså *er* (eksisterer) intet i vor anskuelse eller tænkning; eller rettere, det er selve den tomme anskuelse eller tænkning, og den samme tomme anskuelse eller tænkning som den rene væren."

På den anden side sættes væren/intet i nøje forbindelse med 'das Werden', og der er grund til at hæfte sig ved den følgende formulering⁶:

"Den rene væren og den rene ikke-væren er altså det samme. Det der er sandheden er hverken væren eller intetheden, men at væren — ikke går over i — men er gået over i intethed, og intethed i væren — — *hver af dem forsvinder i sin modsætning*. Dets sandhed /dets overensstemmelse med den altomfattende organiske helhed/ er altså denne *bevægelse* /forandring, både logisk og i verden/ der består i at det ene forsvinder i det andet: *vorden* — —."

Væren og intet konstitueres kun ved at forsvinde i/gå over i hinanden. De to instanser kan ikke analyseres statisk, men kun som processer. Jeg vil i det følgende bruge betegnelserne *praxis* og *kontra-praxis* herfor. Idet vi tager springet fra energi til *værdi*, kan en udbygning af eksemplet med pumpningen vise hvilke konsekvenser denne ændring får.

Manden, der pumper vand op, udfører et stykke arbejde (*praxis*), til gengæld for hvilket han kan drikke vandet (*kontra-praxis*), og han får derved nye kræfter til at pumpe mere vand op etc. En statisk værdianalyse ville fremhæve, at vandets værdi var lig med pumpearbejdets værdi (ellers kunne han jo lade være med at pumpe), men herved skjules, at værdien som synsvinkel selv er produceret i den materielle verden, nemlig i og med konsumtionen (*til-intet-gørelsen*) af vandet. Arbejdet (og vandet) er ikke i sig selv værdifuldt, men det åbner en mangfoldighed af muligheder, hvoraf konsumtionen realiserer en enkelt. Arbejdet får sin *definition* af konsumtionen, såvel som værdibegrebet først funderes hermed.⁷

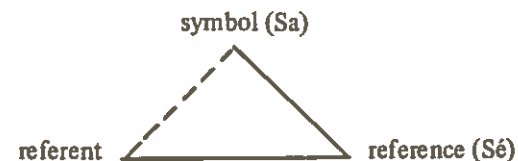
Således som Marx i *Kapitalen* analyserer værdibegrebets genese (se note 4 om Goux) tager han ikke stilling til konsumtionen, men kun til distributionen/cirkulationen. I 'Kritik af den politiske Økonomi' siges derimod klart, hvorledes konsumtionen bestemmer/skaber produktionen som led i en overdetermineret helhed, blot foretrækker han sædvanligvis at fremstille dette forhold som en produktionens determination af alle andre instanser.

Jeg antydede i indledningen (note 1), hvorledes der i den sociale praxis er aflejret forestillinger om 'primære produktivkræfter'. Det er således korrekt at analysere økonomien ud fra produktionen, som Marx gør, og det er ikke en modsigelse, når han hertil føjer en analyse af konsumtionen, men en hjælp til at gøre sig begreb om en overordnet og indbygget dialektik.

Konsumtionen er desuden relevant som analyseobjekt, da man med Freud kan se den som det, hvortil fortrængninger og tabuer knytter sig. Konsumtionen negerer arbejdet eller rettere: kun den del af arbejdet, der negeres, opleves som positivt værende. Den *rene* nydelse er konsumtionens ubevidste og manifesteres kun i sublimeret form. Pengene siger altså ikke sandheden om arbejdet, men underbygger den del-bevidsthed, der udelukkende ser arbejdet som en vareproduktion.

Det er Batailles⁸ fortjeneste at skelne konsumtionens to roller, dens bevidste og ubevidste sider. Der er den beherskede og mådeholdne konsumtion ('consommation'), der betragtes som en fordelagtig investering, der kan danne baggrund for en ny produktion; på et mytologisk plan: den rensende tilintetgørelse, hvor ånden fødes ud af det frembragte tomrum (tænk også på kanibalismens mana-begreb og på de kristnes symbolske nadver). Og der er den umådeholdne konsumtion ('consumation'), der sætter ind, når de producerede varer/værdier ikke mere kan akkumuleres i en produktionsforøgelse og derfor bortødsles. Idet konsumtionen definerede værdien, gør den lejlighedsvis ødselshed værdibegrebet hjemløst, kapitalens og pengeøkonomiens herredømme brydes i et tidsrum, og produktionens ubevidste sider manifesteres. Det er i denne sammenhæng, man skal se en række forskeres interesse for fænomener som karneval, fester, orgier, krige, offerhandlinger, beruselse, ekstase, død, der vender op og ned på de bestående forhold. Man har heri genfundet relationen mellem instans I og instans III, det transformerende hængsel mellem materie og ånd, som har rejst dialektikken op på benene.

Det er måske ikke umiddelbart indlysende, at sproget (i bredeste forstand) også er deltager i denne økonomi. Det kunne ligne en tilfældighed, at den bekendte trekant hos Ogden og Richards⁹ faktisk minder om den dialektiske trekant, når den kæntres:

Jeg skal forsøge at vise, at ligheden rækker længere end som så. Det sproglige udtryk (symbol) er traditionelt blevet betragtet som formidler af det intentionelle indhold (reference), der foreligger før og efter kommunikationshandlingen. En tendens, der fra og med den litterære modernismes frembrud i slutningen af forrige århundrede sætter massivt ind, tager imidlertid dette synspunkt op til revision. Således skriver Hugo Friedrich om Mallarmés sprogteknik¹⁰:

"Det absolutte, forstået som intetheden, kalder sproget — logos — frem for at finde steder for sin rene tilsynskomst." (136).

"Logos er stedet, hvor intetheden fødes til åndelig eksistens." (125).

"Hvad der af det faktiske er *udslettet* via sproget, som udtaler dets fravær, får sin åndelige eksistens i det samme sprog i kraft af, at det benævnes." (136). (Min fremhævelse).

Hermed er sproget sat på økonomiens formel som kontra-praxis til verden. Sproget er ikke selv tomheden (intetheden), men frembringer den ("giver tingen del i fraværet"). Samtidig beherskes denne aktivitet dog af ånden, der stadig skal rumme den frembragte tomhed i sig. Meningen gøres til målestok for sprogets repræsentation af den materielle verden. Dette giver os en yderligere bestemmelse af *re-præsentationen* som en semiotisk praxis, der er sammensat af to operationer, destruktionen og begrebsdannelsen. Det er iøvrigt den samme dobbeltheden, der ligger i Hegels 'Aufhebung'.

Også Hjelmslev synes at have haft "tomheden" i tankerne, da han formulerede sit empiriprincip¹¹: "Beskrivelsen skal være modsigelsesfri, *udtømmende* og den simplest mulige." (Min fremhævelse). Man kan næsten se tomheden brede sig, hvor beskrivelsen har været på spil. Udvides denne model til at gælde semiotikken som sådan, fremstår den fatale videnskabelige attitude, der kendetegner enhver formalisme og logisk positivisme, og som sætter en empirisk virkelighed over for et endeligt hieraki af sprogkoder, hvoraf de enkleste er kendt og benyttet, de øvrige overladt til videnskaben på godt og ondt.

Hvad det gælder om, er at fratage videnskaben dens monopol på tomheden og understrege den eksistentielle relation mellem tegn og betegnet (Peirce: index, Kristeva: anafor), som den fungerer mellem konsumtion og produktion. Lige som vor kultur ophober kapital og varer, der undrages konsumtionen, kan man sige at den ophober mening (i form af myter eller common sense — det naturliges princip), der undrages skriften. Det er strategien i Julia Kristevas semiotik¹² at fremstille den lingvistiske tekst (fænotexten, svarende til instans II) som en praxis, der er frembragt/determineret af en række trans-lingvistiske praksisser (under et kaldt genotexten, svarende til instans I). Myternes statiske indhold suspenderes, idet fænotexten sættes i en dynamisk relation til genotexten

og ikke mere ses som en enkelt tekst, men som et text-differentiale, der på en gang korresponderer med genotextens uendelige registre og derfor danner en mening, som (spatialt) må tage afstand fra sig selv for at forstå sig selv, eller som — og det sker oftere — explicit tager afstand fra skriften. Vi er hermed nået frem til at kunne parallellisere fænotextens to roller med konsumtionens to roller: der er logos, som er den livgivende tale (ordet, der var hos Gud), og der er gramma, dødsskriften (det perverse, der besmitte meningen).¹³

Derrida giver i sin behandling af problematikken en samlebetegnelse for trekantmodellens to grundformer¹⁴, hvilket han har formuleret i titlen på sin lange artikel 'De l'économie restreinte à l'économie générale'¹⁵. Først kritiseres Hegel, i hvis 'økonomi' man kan skelne herren fra slaven ved herrens mod til at sætte livet på spil — tænk på Bibelens og folkeeventyrenes prøvelser og prøver, som er nødvendige betingelser for rang og rigdom. Hegel forestiller sig aldrig døden som definitiv mulighed — dem, der virkelig ofrer livet, er de største blandt herrene — og hans system bliver derved en 'indsnævret' og cirkulær økonomi, en parallel til kapitalismen. Derrida formulerer det således:

"La maîtrise (Herrschaft) a un sens. La mise en jeu de la vie est un moment dans la constitution du sens, dans la présentation de l'essence et de la vérité. C'est une étape obligée dans l'histoire de la conscience de soi et de la phénoménalité c'est-à-dire de la présentation du sens." (374). **

En lignende kritik retter Derrida mod Hegels 'Aufhebung':

"La notion d'*Aufhebung* . . . est risible en ce qu'elle signifie l'affairement d'un discours s'essoufflant à se réapproprier toute négativité, à élaborer la mise en jeu en *investissement*, à *amortir* la dépense absolue, à donner un sens à la mort, à se rendre du même coup aveugle au sans-fond du non-sens dans lequel se puise et s'épuise le fonds du sens." (377-78). ***

Hvor Bataille og Derrida er enige i kritikken af Hegel, har de divergerende opfattelser af alternativet: den generelle økonomi. Det er kun en gradsforskel — mener Derrida — når Bataille vil overbyde Hegels 'Herrschaft' med sin egen 'souveraineté' (jvf. 'consumation'). At hævde den absolutte negativitet er det samme som at hævde den absolutte positivitet, den er komplement til, og er derfor et ontologisk statement med rødder i metafysikken. Det er temmelig oplagt, at Kristeva med sin 'genotext' underkaster sig en lignende kritik, og at hun er gået endnu længere i denne retning i en af sine seneste artikler¹⁶, hvor hun taler 'om l'histoire matérielle' som en objektiv proces, i og mod hvilken betydnings-

dannelsen fungerer som en *kontra-diktion*. Kristeva er uden tvivl opmærksom på dette forhold, og hendes stillingtagen må ses i sammenhæng med hendes politiske engagement. Derrida skriver i et andet perspektiv, hvor "revolutionen" er nødvendig, men ikke tilstrækkelig. Netop fordi han overalt peger på utilstrækkeligheden og så sjældent på nødvendigheden, har den følgende *footnote* en ekstra interesse:

"La consommation de l'énergie excédente par une classe déterminée n'est pas la consommation destructrice du sens; elle est la réappropriation signifiante d'une plus-value dans l'espace de l'économie restreinte. La souveraineté est de ce point de vue absolument révolutionnaire. Mais elle l'est aussi au regard d'une révolution qui réorganiserait *seulement* le monde du travail et redistribuerait les valeurs dans l'espace du sens, c'est-à-dire *encore de l'économie restreinte*. La nécessité de ce dernier mouvement . . . est rigoureuse mais comme une phase dans la stratégie de l'économie générale." (397). (mine fremhævelser). ****

Det er Derridas projekt med grammatologien at tage den herskende skrift på ordet, sådan som den faktisk be-grunder enhver institutionalisering og ikke sådan som den instituerede ideologi ser det som sin fordel at fortrænge den. Han indskriver *teoretisk* en 'écriture majeure' (et algebraisk system, hvori alle 'spor' er fastlagt ud fra andre spor) på tomhedens plads for heri at ophænge de ideologisk indregistrerede skrifttyper ('écritures mineures'). Ved ikke at gøre noget skrifttegn til fetich, men istedet henvise det til andre tegn, tømmer det for mening, og gramma som sådan er helt meningsløs. Konkrete grammatologiske analyser skal vise, hvorledes bestemte skrifttyper og formaliseringsmuligheder har været privilegeret af bestemte politiske og sociale systemer, og med udgangspunkt i en sådan viden kan grammatologien imødegå den almindelige blindhed for skrifttek-niske fikseringer. Man kunne ønske, at den revolutionære tænkning i højere grad ville betragte disse bestræbelser som nødvendige, skont naturligvis ikke som tilstrækkelige.

II. UDKAST TIL EN KOMBINATORIK. Jeg har indtil nu søgt at sammenholde alle iagttagelser i forestillingen om én trekant for derved at udnytte de "frugtbare" kortslutninger, der kom ud af at tænke skriften som en konsumtion, konsumtionen som en repræsentation, meningen som kapital etc., og denne smidiggørelse af begreberne mener jeg roligt, man kan arbejde videre på. På den anden side består den sociale praxis i en række adskilte aktiviteter, hvis indbyrdes relationer den enkelte analyse kun kan fremhæve ved samtidig at operere med flere niveauer. Goux har med numismatikken bidraget væsentligt til denne analyse, men han er stoppet op, da han konstaterede visse homologier mellem niveauerne. Per Aage Brandt har i sin artikel om praxis (i Kritiska Studier, jvf. note 14)

opstillet en model, hvori det er muligt at fastholde en række sider af interaktionen mellem et økonomisk, et ideologisk og et teoretisk niveau. Nu minder dette måske om en almindelig basis-overbygning-struktur (især som den er udformet hos Althusser), men det har en speciel interesse i vores sammenhæng, at tankegangen er indarbejdet i en generel semiotik/grammatologi. Jeg vil derfor prøve at udlede nogle konsekvenser af denne model.

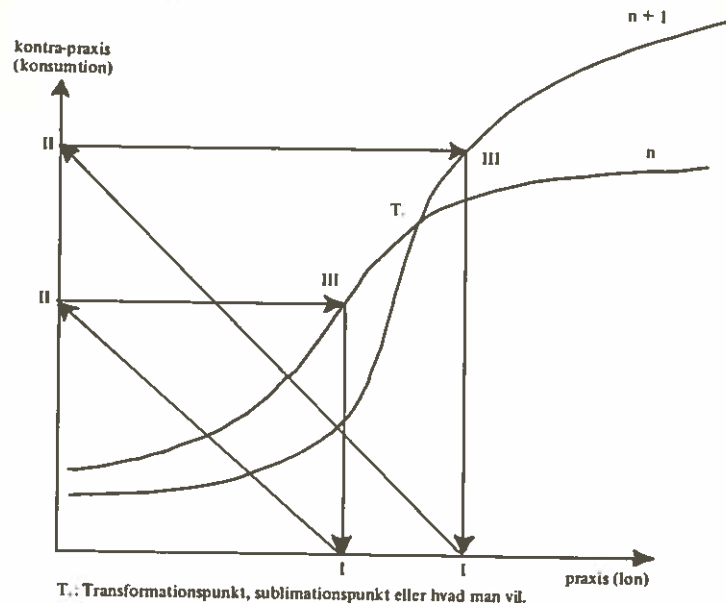
Ser vi atter på manden ved brønden (f.eks. i filmen om Cable Hogue), viser det sig, at han hurtigt kan pumpe mere vand op, end han kan drikke. Der sker derfor to ting: han begynder at sælge vandet, og han begynder at vaske sig i vandet for at vinde en ung dames gunst. Kun den første aktivitet indgår i den specifikt økonomiske trekant, den anden investering angår ikke umiddelbart økonomien: den danner derimod basis for en sexuel praxis, der samtidig forhindrer ham i at drikke sig ihjel. Mer-energien er altså hverken konsumeret, investeret i øget vandfrembringelse eller bortdølet. Der er sket en transformation eller "kanalisering" af konsumtionen ind i en ny produktion.

Dette er ikke kimen til en genetisk forklaring af statens oprindelse (hvilket ville være et spørgsmål om at producere viden, ikke om at destruere den), men én påskrift af konsumtionens fortrængning, der sker ved forbud eller repressiv tolerance, en påskrift, der konkret viser, hvorledes en bestemt møntfod eller norm har etableret sig overalt, hvor der er en praxis, og at det er sådanne normer, der ved at lade sig re-præsentere som abstrakte nødvendigheder kan og ikke kan lade være med at distribuere (spatialt og temporelt) alle menneskelige aktiviteter i en sammenhængende økonomisk struktur, hvis *virkelige* begrundelse er en indefra usynlig ikke-struktur.

Vi kan først se på transformationsmekanismen, altså på hvad der sker, når man træffer et *valg*. Mulighederne lader sig afveje mod hinanden, ellers var der intet valg, men på den anden side er økonomien og sexualiteten ikke underlagt den samme generelle ækvivalent (om sexualiteten: se senere); der må ske et samarbejde, dvs. der må findes en fælles økonomi, som overalt giver udslag ved overgangen fra produktiv til destruktiv konsumtion: jo mere man bevæger sig ind på den ikke-opbyggelige konsumtions område, jo mere vil andre valgmuligheder presse på, og alt efter ens totale produktion (lønklasse) vil bestemte prioriteringer af konsumtionstilbudene dominere over andre.

Den følgende figur skal abstrakt illustrere "købekraften" af en kontinuert stigende produktion. Hver kurve ($n/n+1$ er f.eks. økonomi og sexualitet) betegner en sektor i den totale økonomi. Øger man sin produktion hen over skæringspunktet, vil man "naturligt" følge den stejleste kurve og derved prioritere denne sektor højest uden dog totalt at opgive den første. Opstillingens mere end positivistiske tilsnit er ikke

udtryk for, at der der ligger nogen positiv virkelighed bag den i den forstand.

Jeg vil herefter give en fremstilling af de enkelte sektors sammenkobling, ikke sådan som den er i "virkeligheden", men sådan som det evt. kunne være praktisk at se den med henblik på semiologiske analyser. Den basale trekant, den økonomiske, bestående af produktion/konsumtion/kapital er allerede behandlet. Den materielle konsumtion har dog her en særlig bestemmelse: nydelsen. At ville nyde direkte kunne unødvendiggøre værdien som målestok, og der opstår derved en dobbelt værdilægning (jvf. skriftens to roller): nydelsen er illegitim, lige som arbejdet er ubehageligt. Til gengæld er værdiophobningen både legitim og behagelig. Overdreven konsumtion (af f.eks. spiritus) er henvist til afgrænsede lejligheder (fester, højtider etc.) og er ellers degraderende. Nydelsen gives istedet et nyt område, det seksuelle. Praxis konstitueres her af libido og objektfund (som ikke kan adskilles), og modellen gentager nu sig selv. Ekstasen/orgasmen er kontra-praxis, altså den praxis, der giver sexualiteten sin definition og sit midlertidige ophør. Frembringelsen af børn er dette systems Aufhebung, og den er yderligere funderet i familien som samfundsinstitution. Denne analyse af den genrelle ækvivalent giver i modsætning til Goux, der gør fallos til generel ækvivalent, en begrundelse for mekanismens holdbarhed,

der nok er lige så meget socialt som psykologisk bestemt, jvf. Rousseau: "La plus ancienne de toutes les sociétés, et la seule naturelle, est celle de la famille."¹⁷ Orgasmen, der ganske vist er illegitim, er nødvendig for familiens opretholdelse, og ophobningen af børn, målt som arbejdskraft, er samtidig nødvendig for kapitalen. Trekkanterne samarbejder.

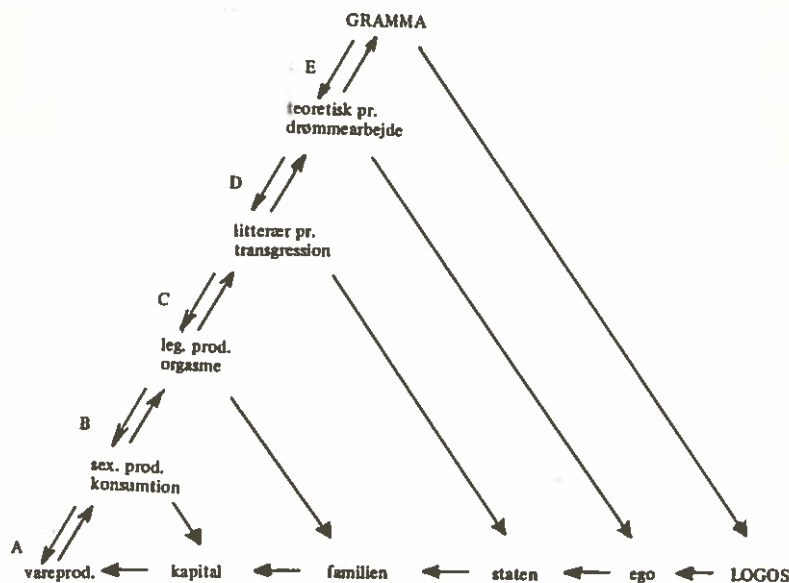
Wilhelm Reich mener at have påvist, at orgasmen kun tilfældigt har forbindelse med formeringen, og dette bekræfter dens status som "dødsskrift": mer-orgasmens modstrid med arbejdet, orgasmen som angstsituation (petite mort). Denne erfaring af grænseløshed transformeres ind i en praxis, der sætter grænser: etiske, religiøse, juridiske, altså en legislatorisk praxis, hvis bestemmelse er transgressionen. Den generelle ækvivalent er staten, der sikrer skyld (kirken) og straf (domstolene). Økonomien er den samme: staten har brug for forbrydere/fjendtlige stater for at be-grunde sig selv, og de lovydige har brug for forbrydelser for at vide, at de er lovydige, jvf. Nixon, der planlagde sin valgkampagne således, at han blev beskudt med flasker og rådne tomater, for at aktualisere behovet for lov & orden, og det er endnu mere grelt, når en nations krigsmaskineri sættes på konkrete opgaver for at afsætte overflodig produktion og arbejdskraft. Transgressionen re-præsenterer et samfunds produktion på en sådan måde, at det, der ikke kan konsumeres eller akkumuleres på de enkelte niveauer, kaldes transgression eller forbrydelse, hvorved den forskudte balance er genoprettet. Når man bruger mere, end man producerer (ifølge den herskende økonomi), stjæler man, og når man producerer seksuelt uden at få børn, synder man.

Mer-transgressionen sublimeres selv ind i en litterær produktion (i vid forstand). Vi ser det umiddelbart ved, at det mest elementære behov for transgression (vold, sex) afledes i kriminallitteratur og -film, porno etc. Overfladisk læst er en eller anden form for overskridelse/alienation dynamikken i al litteratur, og individets og samfundets kræfter er udelukkende kræfter til at besejre det onde med. For den mere ihærdige analyse bliver den litterære økonomi en sammensmeltning af de øvrige niveauers økonomiske logik, og at rede disse tråde ud er mere kompliceret end sædvanligvis antaget. Der er ikke tale om en simpel spejling, men om en repræsentation af en repræsentation af en repræsentation.¹⁸ Litteraturens kontra-praxis er drømmearbejdet (stadig i vid forstand). Idet litteraturen forbruges, udhules læserens konkrete tilværelse ved at den sættes i relation til en anden tilværelse (ikke nødvendigvis himmelsk), der giver det nærværende en bestemmelse som en enkelt ud af uendelig mange muligheder. Det begreb og den institution, der kan få mening i vekselvirkningen mellem læsning og drøm, er *den store personlighed*, der ustandselig kompenserer drømmens store tomhed med sin egen følsomme storhed. Det var netop dannelsesromanens gestus at kaste sine personer ind i de herskende produktionsforhold med denne ballast.

De, der ikke ville give afkald på *det andet*, har så dannet det hidtil sidste skud på stammen: den teoretiske/teologiske/videnskabelige praxis, hvis mening er et logos- og Gudsbegreb, og hvis kontra-praxis, som vi har set, er den abstrakte negativitet eller *den herreløse skrift*, der rummer ikke-løsningen på økonomiens gåde, jvf. afsnittet om Derrida.

Modellen som helhed er et gitterværk af bremsende institutioner, sidst men ikke mindst Herren selv, samt en række sammensmeltninger, der bestandig sætter nye trin til stigen på jagt efter skriften. Man kan dog også se en modgående bevægelse: en skriftens indtrængen, hvor den før var fortrængt. Alene i vore teoretiske arkiver myldrer eksempler frem, der taler om værdibegrebets, statens, subjektets decentrering: Derrida, Axelos, Deleuze om filosofien; Kristeva og Sollers om litteraturen; Lenin og Mao om staten; Freud, Reich, Bataille, Lacan om sexualiteten; Marx, Althusser om økonomien. Så meget er dog klart, at nedlæggelsen af et par generelle ækvivalenter rent verbalt ikke er det samme som at grundlægge en ny økonomi, og man kunne også have en mistanke om, at systemet nok kan sluge den almindelige "liberalisering" (medbestemmelse på arbejdspladsen, fri sexualmoral etc.), uden (med en metafor hentet i teorien) at foræde sig.

Modellen kan skitseres således:

Denne og lignende modellers muligheder for ikke at forblive det rene hjernespid, må nok søges indenfor fagområder, der i forvejen udfolder sig over det samme spektrum. I en sociologisk analyse¹⁹ kunne den tjene som

ramme om forskellige sociale gruppers indbyrdes relationer, og den kunne samtidig kortlægge det enkelte individs daglige cirkulation mellem disse grupper, dvs. mellem modellens egne niveauer. Konsekvensen af, at man tager trekantens *formuft* med sig, når man skifter niveau, har vi allerede set: alle niveauer styres af ensstrukturerede logikker, der fordeler individerne i tid og rum. Den konstituerende afstand mellem praxis og kontra-praxis konstituerer tilsvarende afstande mellem individerne, hvor de konfronteres. Sproget, der tales, vil på hvert niveau gentage hele systemets logik. Sprogets telos bliver værdiforøgelsen/meningsforøgelsen, og det enkelte udsagns sandhed/falskhed afgøres i forhold hertil.

I god overensstemmelse med narratologien kunne man opstille en taxinomi for analysen, f.eks. således:

	TID	STED	PERSONER
A	arbejdstid	arbejdsplads	arbejder/arbejdsgiver
B	fritid	hjem	børn/forældre hustru/mand
C	højtid	domstol kirke	kriminell/dommer, politi menighed/gejstlighed
D	fritid	kulturcenter etc.	publikum/artist det kendte/det ukendte
E	arbejdstid	universitet forskningscenter	mennesket/sandheden

På samme måde er den enkeltes tilværelse en opstigen gennem hierarkiet: suge/konsumere (A), suge/libido (B), brænde sig/passe på (C), opdage/den store verden (D), i skole/hvor man inddeles efter de prøver, man *ikke* består (E). Derefter er man klar til næste runde: deltage i produktionen (A), stifte familie (B), blive samfundsborger (C), og måske blive kulturel (D) eller videnskabelig (E).

Men modellen er måske især egnet til ideologikritiske analyser af litterære tekster. Jeg har allerede omtalt, hvorledes man kan registrere et værks fortolkning af den sociale dynamik som en tredobbelt repræsentationsstruktur. Man mærker sig modsætningen mellem en instans II, som den totale frihed, hvor personer selv kan vende deres skæbner hvorhen de vil, og en instans III, den totale bundethed, hvor alle faktorer er uafvendelige naturlove, og man ser, at ingen forfatter har villet eller kunnet sandsynliggøre valget af den absolutte forskel, men altid mere eller mindre åbenlyst har struktureret valgets følger med den overskredne trekantens økonomiske logik. Selve valgets blafrende tomhed skjules som regel blufærdigt af tematiske kortslutninger, enten seriøst (som i dannelsesroma-

nen), symbolsk (der er freudianske over- og undertoner mellem Cable Hogues brøndgraven og erotiske eventyr) eller selvvironisk (og her kan jeg som nærmeste eksempel nævne mine ordspil i opbygningen af modellen: grænseløshed/grænsesætning). Den sidste type kan så lidt som de andre af-sløre økonomien, men den kan ved sin tavshed bearbejde vore forestillinger om den.

Økonomien er altid *spørgsmålet*, som teorien kun illusorisk kan besvare.

Ole Andkjær Olsen
Marts 1971

Noter:

- 1 Dette kan forstås således, at den textlighed, hvori analysen søger at manifestere sig, nok er et sammenhængende væv af forudsætninger og forudsætnings forudsætninger, men at det dog er muligt heri at lokalisere en række feticherede aflejringer som 'den fri vilje', 'sandheden', der er de forudsatte i sidste instans ifølge tekstens skrivere og læsere. At gøre et teoretisk afsæt i et sådant univers er netop muligt i kraft af disse centre, som selv flyttes herved. Hvis *viljen* betragtes som primær produktivkraft i en bestemt ideologisk sammenhæng, er analysen ikke for god til at appellere til denne vilje for bl.a. at sige, at begreber som 'vilje' og 'valg' altid allerede er valgt for noget andet, og at 'vilje' og 'valg' måske kun dårligt dækker det, der egentlig er på spil.
- 2 Denne fremstilling, der mere er pædagogisk end genetisk, dækker over den almindelige opfattelse af det opbrud, der siden begyndelsen af forrige århundrede er sket indenfor en to tusind år gammel metafysisk tradition.
- 3 Så vidt jeg ved, har fysikerne selv besvaret med deres lov, jvf. diskussionen om universets entropi og vannedoden.
- 4 Dette begreb, der herefter vil blive benyttet om instans III, er hentet fra J.-J. Goux: *Numismatiques I-II* (Tel Quel 35/36). Goux siger selv om sit projekt, at man ved at finde denne generelle "veksle-maskines" genese, samtidig vil finde en struktur "dans laquelle peut se déchiffrer le tout d'une culture — la *généalogie* de ses valeurs, les *formations* de son économie." (TQ 35, p. 67). Jeg er imidlertid uenig med Goux i, at kulturens hemmelighed skulle findes ved at forskyde ækvivaleringens problem bagud til en *første* ækvivalering: den simple værdiform (jvf. Marx: *Kapitalen*, kap. 1). "Non pas, il faut bien le marquer, qu'il y ait une genèse de l'ordre du signifiant comme tel" (p. 66), siger Goux. Det er netop dette problem, jeg med Derrida og Bataille vil søge at trænge ind i. — Se desuden Jørgen Holmgaards introduktion til numismatikken i *poetik* III.4.
- 5 Hegel: *Wissenschaft der Logik*, citeret efter Arne Næss: *Filosofiens historie* III, p. 14.
- 6 *ibid.*, p. 15.
- 7 Konsekvensen af dette synspunkt bliver, at man også må se begreber som 'brugsværdi' og 'behov' i relation til konsumtionen.
- 8 Jeg støtter mig især på to værker af Bataille: *La part maudite* (Ed. de Minuit, 1949). *L'erotisme* (Ed. de Minuit, 1957). Begge fås nu i billigudgave.
- 9 C. K. Ogden, I. A. Richards: *The Meaning of Meaning* (1923).
- 10 Hugo Friedrich: *Die Struktur der modernen Lyrik* (1956), citeret efter den danske oversættelse på Arena.
- 11 Louis Hjelmslev: *Omkring sprogteoriens grundlæggelse* (1943; Akademisk Forlag, 1966), p. 12.
- 12 Julia Kristeva: *Semiotikè* (Ed. du Seuil, 1969), især den lange artikel: *L'Engendrement de la formule*.
- 13 Denne inddeling er foretaget af Jacques Derrida: *De la grammatologie* (Ed. de Minuit, 1967), dansk oversættelse på Arena med indledning af Per Aage Brandt.

- 14 Jeg kunne blandt eksemplerne yderligere have behandlet trekanten, som den tager sig ud hos Lacan — omtalt af Per Aage Brandt: *Om skrift* (Vindrosen 7/70) — og Althusser — omtalt af Per Aage Brandt: *Historien, friheden, teksten* (Häften för Kritiska Studier 1-2, 1971). Jeg henviser senere til denne artikel som udgangspunkt for mit arbejde, men det drejer sig dels om en tidligere version, dels om en mundtlig fremstilling på F.R.U. Forskellen mellem denne og min model er ikke udtryk for en uenighed med P.Aa.B., men er et forsøg på at inddrage Batailles tese om konsumtionen i problematikken. Heraf følger i kombinatorikken, at P.Aa.B.'s model kobler mellem instans II og instans III, hvor min kobler mellem instans I og instans II.
- 15 Fra *L'écriture et la différence* (Ed. du Seuil, 1967). Artiklen blev først trykt i L'Arcs særnummer om Bataille.
- 16 Julia Kristeva: *Matière, Sens, Dialectique* (Tel Quel 44).
- 17 Rousseau: *Du contrat social*. "Det ældste af alle samfund og det eneste naturlige er familien".
- 18 Focuserer man på DII (se modellen) som den manifesterede 'drom', bliver den netop den fænotext hos Kristeva, hvori analysen må indsætte text-differentialet (drommearbejdet). Genotexten åbner sig ikke blot nedad, men også mod den teoretiske produktion, således at de to bevægelser fra produktionens, seksualitetens ubevidste og teoriens ubevidste krydses i drommearbejdet (jvf. Kristevas inter-textualitet). Genotexten, som man må forestille sig infinit differentieret både vertikalt og horisontalt, kan i den enkelte analyse udstykkes på netop så mange niveauer, det skønnes rimeligt. Fremstillet på denne måde bliver Freuds 'latente drommetanker' et overflodigt og idealiseret begreb.
- 19 Udover en forestilling om endeløse kvantitative analyser ved jeg dog temmelig lidt om den "positive" sociologis konkrete arbejdsområder. Den "marxistiske" ligger i forvejen tæt på semiologien.

* Videns yderste problem er det samme som konsumtionens.

** Beherskelsen har en mening. Sætten-livet-på-spil er et moment i meningskonstituering, i essensens og sandhedens præsentation. Det er en nødvendig etape i selvbevidsthedens og fænomenalitetens, dvs. i sandhedens præsentations historie.

*** Begrebet *Aufhebung* . . . er latterligt, for så vidt det angiver en diskurs' *geskæftige*, men forgæves forsøg på at gentillegne sig enhver negativitet, på at gøre sætten-på-spil til investering, på at *amortisere* den absolutte udskjelvelse, på at give døden en mening og på samtidig at gøre sig selv blind for ikke-meningens grund-løshed, som på én gang er meningsgrund og dens afgrund.

**** En udvalgt klasses konsumtion af den overskydende energi er ikke den destruktive konsumtion af meningen, men en betydningsgivende gentillegning af en mer-værdi i den indsnævrede økonomis rum. Suveræniteten er fra denne synsvinkel absolut revolutionær. Men det er den også i kontrast til en revolution, som *kun* reorganiserer arbejdets område og ellers blot redistribuerer værdierne i meningsrum, dvs. *stadig i en indsnævret økonomi. Denne sidste bevægelse er strengt nødvendig* . . . men som en fase i den generelle økonomis strategi.